

АВЕРІНА-ЛУГОВА Д.Ю.

МІСТО ТА “ВІЛЬНЕ КОХАННЯ”: СІМФЕРОПОЛЬ НАПРИКІНЦІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Досліджується процес нормативної регламентації проституції як явища повсякденного життя міста Сімферополя наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст.

Виходячи з того, що міська повсякденність - складне явище, сутністю якого є процеси взаємодії між жителями населених пунктів та просторово-предметним середовищем міст з метою вдоволення різнорівневих людських потреб, можна стверджувати, що дослідження щоденного життя передбачає поетапне вивчення якомога ширшого кола проблем буденності, центрованих на людину.

Винятковість проституції як особливого аспекту повсякдення міста обумовлена кількома причинами, аналіз яких виходить далеко за межі цієї статті. Але, безсумнівно, історія проституції не може бути виключена з кола інтересів дослідників міського побуту.

Ця стаття є поодиноким спробою висвітлення одного з епізодів історії проституції на території Кримського півострова, а саме процесу нормативної організації ринку вільного кохання у Сімферополі наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. Слід зазначити, що дослідження не претендує на виключну повноту та має на меті лише викладення основних принципів функціонування осередків “*кохання без меж*” у межах конкретного міста. Загальні положення статті були представлені в доповіді, зробленій на Міжнародній конференції “*Sex in the Cities: Prostitution, White Slaving, and Sexual Minorities in Eastern and Central Europe*” (12-13 червня 2009 р., м. Львів).

У процесі написання статті були виявлені та досліджені документи внутрішнього діловодства міського й регіонального значення, які перебувають на збереженні в Державному архіві Автономної Республіки Крим: постанови, доповіді й звіти, виокремлені з фондів Таврійського губернського правління (ф.27), Таврійського губернського по земських та міських справах присутствія (ф.42), Сімферопольської міської управи (ф.63), Канцелярії Керч-Єнікальського градоначальника (ф.162) та Сімферопольського міського лікарсько-поліцейського комітету (ф.48). Крім того, в процесі пошуку інформації з означеної теми були переглянуті протоколи засідань Сімферопольської міської думи, опубліковані на сторінках “*Відомостей Сімферопольської міської думи*” (“*Известия Симферопольской городской думы*”) та “*Кримського вісника*” (“*Крымский вестник*”).

Беручи до уваги той факт, що історія проституції вимагає від свого аналітика певної “*гіпертрофованої*” пильності у прочитанні офіційної документації, яка зазвичай не дозволяє скласти цілісне уявлення щодо дійсного стану речей, дослідницьким везінням можна назвати прохання (“*прошение*”) повії Дарини Іванівни Матишової про виключення її з числа

Аверіна-Лугова Діана Юріївна - старший науковий співробітник музею історії м. Сімферополь.

проституток, яке фігурує у справі з фонду Таврійського губернського правління (ДААРК, ф.27, оп.12, спр.253). Саме цей невеликий за обсягом документ, виконаний у кращих традиціях сентименталізму, дозволив наблизити дослідження до рівня мікроісторичних наробків та зробити певні висновки щодо реалій повсякденного життя осіб, які були залучені до надання послуг сексуального характеру.

Як відомо, ідеї регламентації проституції, що отримали воширення у середині XIX ст., належали міністрів внутрішніх справ графові Л.А.Перовському. Початок документального оформлення законодавчих ініціатив було покладено в 1843 р. Наступного року Міністерством внутрішніх справ були затверджені правила власницям будинків терпимості¹, основні пункти яких були повторені та деталізовані в подальших законодавчих проектах. Правила передбачали певні обмеження щодо віку потенційних підприємців (вони мали бути не молодше 35 років), складу їхніх родин (власницям будинків розпустити дозволено було утримувати при собі власних дітей, доки ті не досягнуть трирічного віку). Документально була закріплена також частина фінансової участі власниці будинку в заробітку повії: теоретично вона не могла стягувати більш ніж 3/4 доходу жінки, попередньо забезпечивши свою “сніверобітницю” гардеробом та їжею.

29 травня 1874 р. Міністром внутрішніх справ були затверджені “Правила публічним жінкам” (“Правила публичным женщинам”), що містили 12 пунктів, які стосувалися гігієни ремесла² та передбачали наступне: після проходження процедури реєстрації повія, закріплена за певним будинком терпимості, одержувала тимчасове посвідчення, що заміняло їй документ на проживання (проститутки-одиначки мали власні документи на проживання), та санітарний квиток (медичний листок) з інформацією про стан здоров’я жінки.

У 1903 р. (циркуляр Міністерства внутрішніх справ за №1611 від 8 жовтня) були видані “Правила для проституток, власниць будинків терпимості та піднаглядних кубел розпусти” (“Правила для проституток, содержательниц домов терпимости и поднадзорных притонов разврата”)³. В основу загальних положень санітарного нагляду, які були зафіксовані в згаданому циркулярі, були покладені принципи, розроблені на з’їзді з обговорення заходів проти сифілісу (1897 р.).

Згідно з правилами був дозволений поділ поліцейського й власне санітарного нагляду між двома структурами: поліцейським комітетом і санітарним бюро. Так, до складу поліцейської структури під головуванням віце-губернатора чи градоначальника мали входити 6-7 осіб: інспектор місцевого лікарського відділення, старший лікар поліції чи міський лікар, військовий лікар, завідувач відділення чи лікарні для хворих на сифіліс, депутат від морського чи військового відомства, член-розпорядник (один з поліцейських чиновників). До обов’язків комітету були віднесені:

а) розшук і притягнення до законної відповідальності таємних проституток, власників таємних кубел розпусти, сутенерів і осіб, які сприяли поширенню проституції;

б) підпорядкування повій лікарсько-поліцейському нагляду й звільнення від нього, з віддачею у певних випадках проституток на поруки, піклування про вагітних, хворих, неповнолітніх проституток, які виявляли намір

повернутися до чесного способу життя, сприяння товариствам і установам, що мали на меті зменшення проституції;

в) видача дозволів на відкриття будинків терпимості й наглядових кубел, нагляд за ними та закриття їх;

г) організація лікарських оглядів і амбулаторного лікування на базі оглядових пунктів проституток, які страждали на сифіліс і венеричні хвороби.

Необхідно зазначити, що формально основна увага приділялася саме санітарній складовій нагляду, тобто тим питанням, які стосувалися турботи про здоров'я проституток та належали до функцій санітарного бюро. В тексті згаданого циркуляра №1611 особливо підкреслювалося, що *“(...) зайві, занадто суворі поліцейські заходи призводять лише до посилення таємної проституції й, при недостатній обережності, можуть незаслужено образити честь жінки й заподіяти непоправну шкоду”*⁴.

Однак повсякденна практика суперечила задекларованим принципам контролю за проституцією. Так, всупереч правилам, які передбачали забезпечення відносно комфортних умов проживання повій (теоретично жінки мали займати удвох одну кімнату чи проживати поодиноці в будинках терпимості або окремих квартирах та приміщеннях, де заборонявся продаж міцних спиртних напоїв⁵), проститутки жили бурхливим та далеким від міркувань комфорту життям, ігноруючи одразу кілька заборон (на прослуховування музики та гри в карти, кості, шашки під час прийому відвідувачів та інш.). Показово, що у зверненні жителів м.Сімферополь до міської думи, датованому 1909 р. (до аналізу цього документа ми повернемося кількома абзацами нижче), увага акцентується саме на звуковій складовій загального враження від споглядання будинків терпимості, які *“(...) галасливими оркестрами з бубнами, кларнетами, зурнами”*⁶ спотворювали аудіовізуальне тло повсякденного життя.

Дотримання обмежень, що стосувалися поведінки публічних жінок, яким заборонялося *“(...) показуватися у вікнах займаних ними квартир у непристойному вигляді, торкатися на вулиці перехожих і зазивати їх до себе, ходити на гуляннях та в громадських місцях по кілька осіб одночасно, а також займати в театрах місця в бельєтажах або в перших рядах крісел партеру”*⁷, також було лише частковим. Так, в одній з місцевих газет, *“Кримському віснику”*, датованій 1896 р., була опублікована стаття, в тексті якої *“горизонталки”* (саме таку назву уподобало міське товариство⁸), фігурують у ролі огудного, але неминучого атрибута святкового міського інтер'єру: *“(...) по святах і неділях у Сімферополі на головних вулицях, ввечері, розгулює маса проституток, які влаштовують дебоші та поводяться взагалі вкрай непристойно”*⁹.

Але якщо в 1896 р. реакція суспільства на появу повій на вулицях була відносно поблажлива (незважаючи на осуд), то вже на початку ХХ ст. ставлення до проституток стало більш негативним. Символом небажання міста визнати існування ринку кохання як явища повсякденного життя може служити клопотання жителів Мільйонної вулиці (1909 р.) про переміщення легальних будинків терпимості в інше місце та перейменування вулиці в Шкільну (прохання було частково задоволене в 1910 р., коли Мільйонна вулиця одержала назву Підгорної¹⁰, а будинки розпусти змінили адресу та відновили своє функціонування на вул.Заводській¹¹.

Невдоволення міщан (жителів району, обмеженого вулицями Лазаревською (нині вул.Леніна), Лазаретною (нині вул.Студентська), Мечетною (вул.Спендіарових) та Губернаторською (вул.Пролетарська) близькістю до будинків зі сумнівною славою здається цілком логічним. Так, на обмеженій площі впродовж значного періоду (більше 25 років) були зосереджені численні громадські установи та релігійні споруди: Петропавлівський собор, жіночий монастир, грецька церква, вірмено-григоріанський собор, дві мечеті, штаб другого артилерійського корпусу, артилерійське управління, казарми батальйону 51-го піхотного полку, військовий лазарет, управління другої поліцейської частини, акцизне управління, дитячий садок, два міські училища, жіноча гімназія, єврейське училище та лікарня, польська бібліотека, татарська вчительська семінарія та училище, бібліотека-читальня ім.Жуковського, помешкання поважних членів міського товариства (міського голови, директора народних училищ та інш.) та ... п'ять публічних будинків. Власницями "установ" були:

- Мінька Качер (27 осіб);
- Сима Цимблер (7 осіб);
- Сура Окрент (11 осіб);
- Бася Зільберман;
- Ріва Пекер¹².

Для порівняння, згідно з архівними документами, в 1896 р. на тій самій вулиці функціонувало 5 будинків терпимості, які належали:

- *Гольденберг (8 осіб) [Ініціали осіб, ім'я та побатькові яких достеменно встановити не вдалося, тут і далі замінені "*" - А.-Л.Д.];
- *Гидалевич (16 осіб);
- *Немировський (12 осіб);
- Сури Окрент (10 осіб);
- *Рейхман (13 осіб)¹³.

У 1904 р. публічних будинків було, як і в попередні роки, 5, але деякі з них змінили своїх власниць:

- буд. Сури Окрент (14 осіб);
- буд. *Гольд (10 осіб);
- буд. Міньки Качер (26 осіб);
- буд. *Гидалевич (8 осіб);
- буд. *Омельченко (15 осіб)¹⁴.

Керуючись у своїх розрахунках тими міркуваннями, що, окрім повій, які діяли під егідою того чи іншого публічного будинку, в різних частинах міста наданням послуг сексуального характеру займалася ще певна кількість офіційно зареєстрованих проституток-одиначок (у 1896 р. - 36 осіб¹⁵, у 1904 р. - 12 осіб¹⁶), можна було висунути гіпотезу, що кількість робітниць секс-індустрії поступово скорочувалася. Згідно з цифрами, зафіксованими в архівних документах у 1896 р., 47 - тисячне місто легально "обслуговували" 97 повій, у 1904 р. на 50 тис. жителів припадало 85 легальних повій, у 1911 р. загальна кількість зареєстрованих проституток становила лише 67 осіб, у той час як населення міста перевищило 63 тисячі. Але ця гіпотеза не має нічого спільного з тогочасними реаліями: причиною зменшення номінальної кількості повій стало оперативне реагування нижніх чинів поліції на прогулянки жінок сумнівної поведінки містом: скрупульозне виконання

“букви закону” спричинило утаємничення проституції та ускладнення організації санітарного нагляду за процесом надання послуг сексуального характеру. Як констатував у 1911 р. сімферопольський міський лікар Ф.М.Невський, “проституція, безсумнівно, широко розвинена в місті, але вона ховається”¹⁷.

Як наслідок, кількість пацієнток оглядового пункту, який мали відвідувати повії, в 1911-1912 рр. катастрофічно скоротилася: так, у прийомні дні (понеділок і четвер) з 10.30 до 11.30 ранку огляд проходили 10-15 осіб (у першій половині 1911 р.) та 3-5 осіб (з липня по листопад). А вже в грудні 1911 р. санітарний пункт не відвідала жодна проститутка. У членів санітарної комісії навіть виникли сумніви в необхідності функціонування відповідного медичного підрозділу. Влада та медичні працівники пропонували власні шляхи вирішення проблеми, але їх пропозиції не збігалися. Членами санітарної комісії було ухвалене компромісне рішення (було визнано за доцільне проводити відповідні огляди на базі самих будинків терпимості за умови їх додаткового медико-санітарного оснащення. Поліція ж діяла рішуче та більш прагматично: “(...) поліції не рідко вдається затримати кілька осіб; не маючи права тримати їх по 2-3 дня в кордегардії, чекаючи на оглядовий день, поліція направляє їх до міського лікаря для огляду, не соромлячись ні днем, ні годиною. Таким чином, оглядовий пункт виявляє тенденцію переселитися в дім міського лікаря всупереч усякому бажанню останнього” (Ф.М.Невський)¹⁸.

Слід зазначити, що медичний огляд повій не був досконалим. Наприклад, рішення кип’ятити інструменти було прийняте санітарною комісією лише в 1912 р.¹⁹ (до того часу речі стерилізували за допомогою слабого розчину карболової кислоти), а мізерна сума, яка виділялася на утримання пункту огляду в зазначений період (1 руб. 25 коп. на місяць²⁰ у 1911 р.), наводить на думку про недосконалість діагностики початкових стадій венеричних хвороб (у тому ж 1911 р. 13 з 67 повій були визнані хворими).

Теоретично правила для проститутток припускали “щадне” ставлення до жінок, залучених до даного бізнесу. Так, формально проститутки могли залишати будинок терпимості за власним бажанням, а будь-які фінансові претензії власниць борделів до своїх “підлеглих” підлягали судовому розгляду й не могли ставати на перешкоді зміни жінкою свого соціального статусу. Однак процедура відмови повії від звичного способу заробітку супроводжувалася рядом труднощів бюрократичного й соціально-побутового характеру. Виходячи з того, що в становому відношенні селянки становили безумовну більшість зареєстрованих повій (тобто були не пристосовані до міського середовища), шансів почати життя з чистого аркуша в них було небагато. Деякі жінки все ж наважувалися на рішучі кроки, ставлячи свій підпис під стандартним проханням, що починалося зі слів: “По своїй молодості та спокусі я була збита зі шляху морального життя...”²¹, але простежити їх подальшу долю - завдання наступного етапу дослідження з історії проституції.

¹Систематический свод постановлений Симферопольской городской думы за 41 год (1871-1911 гг.). - / [сост. Л.Я.Александров]. - Симферополь: Типография Г.М.Эпеля и Ф.Т.Коршунова, 1912. - Т.II. - С.868.

- ²Державний архів в Автономній Республіці Крим (далі - ДААРК). - Ф.197: Сімферопольське міське поліцейське управління Таврійського губернського правління. - Оп.1. - Спр.405: Про повій та будинки терпимості. - 1879. - Арк.4.
- ³ДААРК. - Ф.63: Сімферопольська міська управа. - Оп.1. - Спр.567: Про організацію нагляду за міською проституцією. - 1903-1904. - Арк.3.
- ⁴Там само. - Ф.162: Канцелярія Керч-Єнікальського градоначальника. - Оп.2. - Спр.4741: Положення про нагляд за проституцією. - 1904-1904. - Арк.1.
- ⁵Там само. - Ф.63: Сімферопольська міська управа. - Оп.1. - Спр.567: Про організацію нагляду за міською проституцією. - 1903-1904. - Арк.3.
- ⁶Там само. - Ф.48: Сімферопольський міський лікарсько-поліцейський комітет. - Оп.1. - Спр.1: Про будинки терпимості на нагляд за ними. - 1909. - Арк.2.
- ⁷Там само. - Ф.63: Сімферопольська міська управа. - Оп.1. - Спр.567: Про організацію нагляду за міською проституцією. - 1903-1908. - Арк.4.
- ⁸Крымский вестник. - 1896. - №33.
- ⁹Там само. - №56.
- ¹⁰Систематический свод постановлений Симферопольской городской думы за 41 год (1871-1911 гг.). - С.253.
- ¹¹ДААРК. - Ф.63: Сімферопольська міська управа. - Оп.1. - Спр.567: Про організацію нагляду за міською проституцією. - 1903-1908. - Арк.7-9.
- ¹²Там само. - Ф.48: Сімферопольський міський лікарсько-поліцейський комітет. - Оп.1. - Спр.1: Про будинки терпимості на нагляд за ними. - 1909. - Арк.33-38.
- ¹³Там само. - Ф.27: Таврійське губернське правління. - Оп.12. - Спр.307: Про нагляд за проституцією в Таврійській губернії. - 1895-1896. - Арк.10-14.
- ¹⁴Там само. - Ф.63: Сімферопольська міська управа. - Оп.1. - Спр.567: Про організацію нагляду за міською проституцією. - 1903-1908. - Арк.6.
- ¹⁵Там само. - Ф.27: Таврійське губернське правління. - Оп.12. - Спр.307: Про нагляд за проституцією в Таврійській губернії. - 1895-1896. - Арк.15-16.
- ¹⁶Там само. - Ф.63: Сімферопольська міська управа. - Оп.1. - Спр.567: Про організацію нагляду за міською проституцією. - 1903-1908. - Арк.6.
- ¹⁷Там само. - Ф.42: Таврійське губернське по земських та міських справах присутствіє. - Оп.1. - Спр.196: З перепискою щодо різних предметів з міськими управами щодо питань санітарного благоустрою міст, допомоги населенню, яке постраждало від повені в Сімферопольському та Ялтинському повітах та т.ін. - 1912. - Арк.15.
- ¹⁸Известия Симферопольской городской думы. - 1912. - №1-2. - С.7.
- ¹⁹Там само.
- ²⁰ДААРК. - Ф.42: Таврійське губернське по земських та міських справах присутствіє. - Оп.1. - Спр.196: З перепискою щодо різних предметів з міськими управами щодо питань санітарного благоустрою міст, допомоги населенню, яке постраждало від повені в Сімферопольському та Ялтинському повітах та т.ін. - 1912. - Арк.15.
- ²¹Там само. - Ф.27: Таврійське губернське правління. - Оп.12. - Спр.253: Про виключення з числа повій Анастасії Кириленкової. - 1893. - Арк.21-23.

Аверина-Луговая Д.Ю.

Город и “свободная любовь”: Симферополь в конце XIX - начале XX ст.

Исследуется процесс нормативной регламентации проституции как явления повседневной жизни города Симферополя в конце XIX - начале XX в.

Averina-Lugova D.U.

City and “free love”: Simferopol in the late nineteenth-early twentieth century

The article is devoted to the process of normative regulation of the prostitution as the phenomenon of urban daily life of Simferopol in the late nineteenth-early twentieth century.

Отримано 19.08.2009